

ELKAS MİRZA

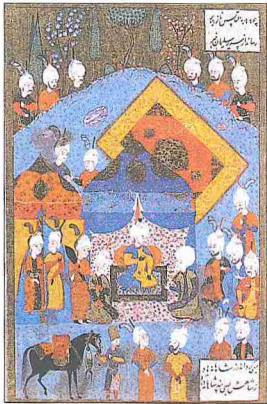
(القاس میرزا)

(ö. 957/1550)

Safevî şehzadesi.

Safevî Devleti'nin kurucusu olan Şah İsmâil'in ikinci oğlu olup 10 Safer 922'de (15 Mart 1516) Karabağ kışlağında doğdu. 1524 yılında Safevî tahtına geçen baba bir büyük kardeşi Tahmasb tarafından 1533'te askerî birliklerden birinin kumandanlığına getirildi. Aynı yıl içinde Tahmasb'ın Özbekler'e karşı düzenlediği Horasan seferine katılarak kendi kumandası altındaki birliğin Merve taarruzunu yönetti, ertesi yıl Tebriz'e döndü. 1538'de Şirvan'ın zaptında önemli hizmetleri görüldü ve buraya vali tayin edildi. Fakat 1545 yılında çevresindeki bazı beylerin kıskırtmasına kapılarak şahlık davasıyla ağabeyi Tahmasb'a isyan etti. Annesi Hâkanbigi Hanım ve emirlerden bir grubun aracılığı ile şah tarafından affedildiyse de iki yıl sonra Derbend'de adına sikke kestirip hutbe okuttu ve şahlığını ilân etti. Tahmasb'ın Şirvan'a geldiğini duyunca annesini ve öteki yakınlarını Derbend Kalesi'nde bırakarak Kumuklar'ın oturduğu bölgeye gitti. Şahın takibine mâruz kalan kuvvetlerinin yenilmesi ve emirlerinden birçoğunun Tahmasb'a sığınması üzerine, yanında vezir edindiği Sünnî ulemâdan Seyyid Azîzullah bulunduğu halde Kıpçak ve Kırım üzerinden İstanbul'a giderek Osmanlı padişahına iltica etti (1547).

Kanûnî Sultan Süleyman ve Vezîriâzam Rüstem Paşa tarafından muhteşem bir tören ve iltifatlarla kabul edilen Elkas Mirza'ya 90.000 akçe tahsisat ayrıldı, nişancılığına Şehnâmecî Ârifî Fethullah Çelebi getirildi. Ârifî'den sonra şehnameci olan Eflâtun Şirvânî Elkas'ın kâtabi olup onunla birlikte İstanbul'a gitmişti. El-

Elkas Mirza'yı Kanûnî Sultan Süleyman'ın huzurunda gösteren bir minyatür (Süleymanname, TSMK, Hazine, nr. 1517, vr. 506^a)

kas Mirza, İran'da hanların ve emirlerin çoğunun Tahmasb aleyhtarı olduğunu söyleyerek Osmanlı padişahını İran seferine teşvik etti. Esasen şark seferi hazırlıkları içinde bulunan Kanûnî, Erzurum Beylerbeyi Ulama Paşa'yı Elkas'a atabeg yaparak önden sınıra gönderdi. Ulama Paşa'nın Azerbaycan beylerbeyliğine getirilmesi üzerine onunla birlikte Azerbaycan'a giden Elkas Mirza, padişaha Tebriz'e hücum edilmesini tavsiye etti. Fakat Kanûnî İran'a gittiğinde bütün Safevî beylerinin kendisine tâbi olacakları yolundaki sözlerinin yalan olduğunu anlayınca Elkas'a çok kızdı. Safevî beylerinin hiçbiri Osmanlı padişahının huzuruna gelmemiş, aksine Elkas'ın adamlarından birçoğu Şah Tahmasb tarafına geçmişti. Tebriz'de birkaç gün kalan Kanûnî'nin amacı Elkas'ı İran tahtına geçirmekti, ancak sonradan bu fikrinden vazgeçti.

Daha sonra on gün kadar devam eden muhasaranın ardından Van Kalesi'ni teslim alan Osmanlı padişahı kışı geçirmek için Diyarbekir üzerinden Halep'e gitti (1548). Bu arada Elkas Mirza Kanûnî'den izin alıp yanındaki yerli kuvvetlerle Irâk-ı Acem'e bir akın harekâtında bulundu ve Hemedan'a saldırdı. Bu sırada kardeşi Behram Mirza'nın ordugâhını yağmaladı, oğlunu ve bazı yakınlarını esir aldı. Daha sonra Kum ve Kâşân taraflarını yağmalayan Safevî şehzadesinin İsfahan ve Şuster'e yaptığı akınlar başarısız oldu.

Elkas Mirza 1549 yılı başlarında Irâk-ı Arab'a döndü ve kışı Bağdat civarında geçirdi. Bu sırada Kerbelâ, Necef ve Kâzımeyn'i ziyaret eden Elkas'ın bir Şiî gibi hareket etmesi, maiyetindeki Osmanlı kuvvetlerinin yanından ayrılmasına sebep oldu. İran içlerine akınları sırasında ele geçirdiği değerli eşyalardan bir kısmını veziri Seyyid Azîzullah ile Kanûnî'ye gönderince padişah tarafından değerli hil'atlarla taltif edildiyse de bazı davranışları yüzünden gözden düştü. Böylece Osmanlı himayesinden mahrum kalan Elkas Mirza, 1549 Eylülünde yarı bağımsız Erdelân hâkimi Suhrab Bey'e sığındı, fakat onun tarafından kardeşi Behram Mirza'ya teslim edildi. Ertesi gün Şah Tahmasb'ın ordugâhına götürüldü ve Alamut Kalesi'ne hapsedildi. 22 Rebülevvel 957'de (10 Nisan 1550) Tahmasb'ın emriyle öldürüldü.

Kanûnî'nin şehzadesi Bayezid'inkine benzer bir hayat süren Elkas Mirza maceralı hayatı içinde şiirle de meşgul olmuştur (Aşık Çelebi, vr. 165^a).

BİBLİYOGRAFYA :

Tađkera-ye Sâh Tahmâsb (ed. P. Horn), ZDMG, XLIV (1890), s. 596, 611-631; Lutfi Paşa, *Târih*, s. 435 vd.; Celâlzâde, *Tabakâtü'l-memâlik*, s. 379 vd.; Hasan Beg Rumlu, *A Chronicle of the early Safawids being the Ahsenu't-tevârih of Hasan-ı Rumlu*, I (Persian text, nşr. C. N. Seddon), Baroda 1931, s. 244-245, 314-315, 326, 339-340; Kâzi Ahmad Gaffârî, *Tarih-e Jahânara* (ed. H. Narâği), Tahran 1342/1963, s. 287-300; Şeref Han Bidlisî, *Scherefnameh*, St. Petersburg 1860, I, 85-86, 194, 198-202; Aşık Çelebi, *Meşâirü's-şuarâ*, vr. 165^a; Peçuylu İbrâhim, *Târih*, I, 267 vd.; Müneccimbaşı Ahmed Dede, *Müneccim Başı Tarihi, Sahâifü'l-ahbâr* (trc. İsmail E. Erünsal), İstanbul 1974, II, 558-560; Babinger (Üçok), s. 97-98; Danişmend, *Kronoloji*, II, 254-259, 261; Abdül-Hüseyn Nevâî, *Şah Tahmasb Safevî*, Tahran 1350/1971, s. 170-187; Fahrettin Kurzioğlu, *Osmanlılar'ın Kafkas Ellerini Fethi (1451-1590)*, Ankara 1976, s. 179-197; İsmet Parmaksızoğlu, "Kuzey Irak'ta Osmanlı Hâkimiyetinin Kuruluşu ve Memun Bey'in Hatıraları", *TTK Belleten*, sy. 146 (1973), s. 206-218; J. R. Walsh, "The Revolt of Alkas Mirza", *WZKM*, sy. 68 (1976), s. 61-78; F. Emecen, "Kanunî Sultan Süleyman Devri", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul 1989, X, 334-336; R. M. Savory, "Elkâş Mirzâ", *İDMİ*, III, 139-140; a.m.f., "Alkâş Mirzâ", *El²* (Fr.), I, 417-418; Dihhudâ, *Lügatnâme*, V, 59-60; Cl. Huart, "Elkas Mirza", *IA*, IV, 237-238; Bekir Kütükoğlu, "Tahmasp I", a.e., XI, 644-647; G. Fleischer, "Alkas Mirza", *EI*, I, 907-909.

ALİYEV SALİH MUHAMMEDOĞLU

ELKUTLU, Mehmet Râkım

(ö. 1948)

Türk bestekârı.

İzmir'de doğdu ve orada yaşadı. Doğum tarihi kendi ifadesine göre Cemâziyelevvel 1288 (Ağustos 1871) ise de onun hayatına dair yazılanların tamamına yakınında 1869, 1870 ve 1872 yılları olarak geçmektedir. Babası, Hisar Camii imam-hatiplerinden Şuayb Efendi, annesi Sdıka Hanım'dır. Öğrenimini İzmir İdâdisi'nde tamamladı. Bu arada Zağralı müderris İsmâil Efendi'den dinî ilimler tahsil etti. Yedi yaşlarında iken, İzmir Mevlevihânesi şeyhi ve amcası olan neyzen Emin Dede'den müzik meşkederek kısa zamanda belli bir seviyeye geldiğinden dergâhtaki âyinlere katılmaya başladı. On yedi yaşında mevlvihânenin na'thanlığına, yirmi sekiz yaşında ise kudümzenbaşılığına getirildi. Emin Dede'den yirmi yaşına kadar ders almayla devam etti. 1892'de babasının vefatı üzerine Hisar Camii imam-hatipliğine tayin edildi. İzmir'in Yunanlılar'dan kurtarılmasından sonra adliyeye başladığı Mahkeme-i Şer'iyye Dairesi'ndeki vazife